

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

КЛАС 6

ДАТА на 25 жовтня 2025

УЧИТЕЛЬ М. Лозинська

Читання: копія Борис Гімченко „Олеся” - вміти
переказати прочитане.

„Ватра” с. 35-37 - „Золоті ворота” -
уско відповідати на „Запитання” с. 36-37

Мова: „Ватра” с. 112-113. Іменники власні і
загальні. Зімірки іменників - знати
правило.

Зправа 14 - письмово.

ОЛЕСЯ

Це було давно. Це було тоді, як нашу землю шарпали турки й татари, а гетьмани українські ходили з козацтвом одбиватись од ворогів.

Тоді на Волині було невеличке село. Воно заховалося в улоговині. Круг його були ліси. В селі жили прості люди хлібороби. Якби не татари, то їм жити було б непогано. А то часто й густо набігали татари. Вони грабували, палили й руйнували села. Старих та малих убивали, а молодих брали в неволю та й продавали рабами на тяжкі роботи туркам. Іноді гнали татари з України тисячі бездісних людей. І цьому селу довелося зазнати лиха, але поки ще тільки один раз. Село заховалося в лісах і знайти його було не легко.

На край села стояла невеличка хатка. Біла неї пишався ярий садок. У садку гули бджоли. Там була пасіка.

У хатці жив старий дід Данило. Колись він козакував, був у неволі турецькій, але визволивсь відтіля. Тепер жив дома, пасічникував. Жінка його давно вмерла. Він прийняв до себе двоє сиріт: дівчину Олесю та хлопця-стрибунця Михайлика. Оlesia вже була величенька дівчина років шість-надцять.

Дід був щасливий з дітьми, а діти були щасливі з їм. Діти так любили, як дід розмовляв з їми. Він розказував їм про турецьку та про татарську неволю. Оце було сидить дід у пасіці, робить що-небудь, граблї чи щось. Михайлик-стрибунець і собі щось тут лаштує, і дівчина Оlesia з шиттям сидить. Сонце сяє, пташки щєбечуть, бджоли гудуть. То оце Михайлик:

— Розкажіть, дідусю, про неволю турецьку!

А дідусь:

— Та я вже розказував — ти ж чув. Ще й не раз, — хіба тобі мало?

А Михайлик та Оlesia:

— Ще, ще, дідусю! Так гарно слухати!

І дід починає оповідати, а діти слухають і очей не зведуть з його. Оlesia схилив чорняву голівоньку на руку, а Михайлик-стрибунець уже не стрибає, а теж сидить, слухає. А дід розповідає, як був він на турецькій каторзі:

— Три роки вибув я на каторзі турецькій, прикований до місця. Так от за поперець узятю ланцюгом і приковано. Сидіти можна і встати можна, і лягти, а піти — ні. А каторга — це корабель такий. Там грєбали ми веслами, женучи судину. А за те наші голї спини раз у раз доглядачі списували нагаями та колючою червоною тавологою...

— І кров текла? — скрикує Михайлик.

— Текла, — каже дід.

— Я б їх усіх повбивав, тих татар. та турків проклятих! — потукне хлопцев, стискаючи кулаки. Оlesia нічого не скаже, тільки все обличчя їй зблідне. А дід далі:

— Покалічено тоді мене добре. А надто годували поганю бусурмени: цвілими сухарями та смердючою водою. За таким життям уся сила пропадала, бо мене ще й порубано трохи, як у бран брата. Ну, то як визволили мене козаки — не здатний я вже був козакувати. Вернувся я додому. Тут я й ваших батьків зазнав: і твого, Оlesia, і твого, Михайлику. Ви були сусіди. Тільки Михайлик був ще тоді дуже малий — років зо два йому було. А тобі, Оlesia, вже років із сім було, і ти бігала вже швиденько. Жили ви гарно. Коли це набігла татарва... Що тут казати? Одбивались ми лото, та нічого не вдіяли. Село татари спалили, багато людей повбивали, багато у бран забрали. А дехто повтікав. Оті втікачі вернулись сюди потім, та й знов тут побудувались. Мене вдарено чимсь важким по голові. Я й упав. Але я не вмер і вночі очутивсь. Дивлюсь: місяць світить, видко. Тихо скрізь. Коли гляну круг себе, аж я на пожарині, а круг мене трупи, трупи... Прийшов ранок. Пішов я поміж трупами і знайшов тебе, Михайлику. Ти лежав і плакав біля мертвої матері. Тут і батько твій був з розрубаною головою.

— Прокляті! Ой прокляті! — скрикує Михайлик.

— І твій тут батько й мати були, Оlesia, мертві... А тебе вже я потім знайшов у лісі. Ти забігла якось туди... От і все...

Змовкне дід. Оlesia сидить, не ворухнеться. В неї обличчя бліде, в очах пала якийсь огонь. Дід гляне на неї та й похита головою:

— Гай-гай! — каже, — засмутив я тебе, мою ясочку. Але що ж робити! Без лиха не проживеш. Не журіться, діточ-

ки, — ваші батьки полягли доброю смертю, рідний край боронячи. Кожен чоловік повинен боронити від усякого ворога рідний край, не жалюючи свого життя.

— Еге, не жалюючи свого життя!.. — промовить дівчинка тихо та й замислиться ще дужче і довго замислена ходить. Ото одного разу була неділя. Олесь з Михайликом лагодилась іти в ліс по ягоди, а дід казав:

— Глядіть, діточки, далі від багновища, а то лихо буде. У лісі було величезне болото-багновище. Іноді, не знаючи, набреде на його людина, та й утонне. Дід і боявся, щоб з дитьми чого не було. Олесь каже:

— Не бійтесь, дідусю, хіба ми не знаємо?

А Михайлик-стрибунець і собі тоненьким голоском:

— Авжеж знаємо!

Побрали діти глечики та й пішли. Дід довго дививсь їм услід.

Михайлик каже:

— Олесь-сестричко! Ходім аж на той бік лісу.

Ліс не можна було перейти, бо ж болото там було. А обходити далеко — верстов шість.

Олесь каже:

— Але ж це далеко.

— Дарма, — каже Михайлик, — так ягід там багато. Ходім, голубонько!

— То й добре! — каже Олесь.

І вони пішли. Не ввійшли в ліс, подались узліссям. З одного боку був височезний, старий, темний ліс. А з другого боку простягався степ.

Дівчина й хлопець ішли швидко. Вже верстов п'ять одійшли від дому. Коли це Михайлик скрикнув:

— Глянь, Олесью, що то таке?

Олесь глянула. Серед степу їхали люди. Всі були верхи. Таких шапок наші не носять. Олесь багато чула дечого від діда. Вона пізнала цих людей — це були татари.

Татари! Вони приїхали на Україну палити села, убивати або в неволю забирати людей. Ось-ось вони побачать їх і заберуть. Олесь вхопила Михайлика за руку і мовчки потягла в куці.

— Що то? що то? — питає Михайлик.

— Цит! Татари!

Михайлик так і занімів. Острах обняв його такий, що він і слова не міг вимовити. Олесь з-за куців бачила, як татари

іхали просто на ліс, як поводили сюди й туди головами. Це вони шукають, де село. Ще кілька часу, і вони знайдуть його. Що тоді буде?

Село запалять, людей повбивають. І дідусь вб'ють!.. Боже мій!.. Треба бігти, треба сказати!..

Але ж татари ідуть кінми: вони доїдуть швидше, ніж вона добіжить. Якби вони тут загаялись! Та як же те зробити, як це їй зробити?

Бідне серденько в Олесі мучилось. А татари під'їздили все ближче та ближче. Уже видко їхні обличчя. І відразу Олесь надумала... Вона вхопила Михайлика за плече:

— Братіку, біжи лісом додому, скажи дідусеві, що їдуть татари. Чуєш?..

І вона потрусила хлопця за плече. Він немов прокинувся з того і глянув на дівчину.

— Біжи, а то дідусь вб'ють.

— А ти ж? — спитався хлопець.

Олесь штовхнула його, щоб біг, кажучи:

— Я знаю сама, що зроблю, — не бійсь! Ніколи говори ти — біжи!

Хлопець не думав довго. Він кинувся у ліс і побіг з усієї сили.

Олесь зосталася сама. Вона постояла ще кілька хвилин. Обличчя було бліде. Але вона не боялась. Вона вийшла з-за куща і пішла поїд лісом зовсім не в той бік, де було її село.

Ішла так, мов не бачила татар. Але татари її побачили. Вони кинулись до неї. Олесь скрикнула й побігла щосили далі. Та бігла вона недовго. За хвилину татари наздогнали її, щось закричали, загукали. Їх було чоловік тридцять. Вони зупинились і почали проміж себе джеркотіти. А далі один високий підійшов до дівчини. Він загомонів по-нашому, але так погано, що Олесь ледве розібрала, що він каже.

— Хороша дівчина! Хороша дівчина! Ми тобі нічого не зробимо, пустимо на волю, тільки ти нам скажи, де тут єсть село?

Олесь каже:

— За лісом. Оцей ліс перейти — то й село по той бік.

А татарин їй:

— То ти нас проведи цим лісом, а то ми тут дороги не знаємо.

Олесь каже:

— Проведу.

А татарин знову:

— Та не одури і не тікай, а то бачиш оце!
І він вийняв з шюв криву гостру шаблюку і лиснув нею перед очима у дівчини.

— Бачиш оце? — голову зрубую!

— Бацу! — каже Олеся.

Олеські накиннули на шию аркан. Високий татарин узяв той аркан у руки, пустив дівчину поперед свого коня і сказав:

— Веди!

Олеся повела.

Але вона ішла зовсім не в той бік, куди Михайлик побіг. Вона ще трохи обійшла ліс, тоді знайшла стежку, що бігла в ліс із степу, і пішла по ній. Татари їхали слідком за нею. Дедалі ліс усе густішав. Олеся вела ворогів просто в середину лісу, де було болото.

Вона вела й думала:

— Чи добіг же Михайлик додому? Чи сказав же дідусеві? Ох, хоч би мені довше поводити їх, поки вің добіжить! І вона йшла тихо, іноді звертала убік, тоді знов назад верталася. Татари сердились, а високий кричав:

— Чого ти плутаєш? Веди гарно, а то ось!

І він показував рукою на шаблюку.

Дівчина казала:

— А ось зараз ліс скінчиться, там і село.

І вела далі. Ліс зробився страшенно густий. Але ж Олеся добре його знала. Вона так часто ходила сюди по гриби, по ягоди. Вона знала, де болото. Невеличка смужка твердої землі вганялась у драговину. Олеся повела татар туди. За деревами болото не було видно. Навкруги було темно і пуща така, що тільки той, хто добре знав ліс, міг відціль вити, не загрузнувши в болоті. Татари ж лісу не знали.

Високий татарин скрикнув:

— Чого ж ти стала? веди!

Дівчина повернулася до ворогів. На блідому обличчі палили темні очі. Вона глянула ворогам у вічі і тихо промовила:

— Я далі не піду.

Татарин під'їхав аж до неї, показав їй нагая й вилаяв. Дівчина осміхнулася:

— Я не поведу вас далі, хоч би ви й убивли мене. Я вас, вороги, завела в цей ліс, і ви не вийдете відціль.

Ті ж миті ніж блиснув у татарській руці і вдарив дівчину в груди. Як билина підрізана, впала вона додолу.

І голівонька схилилась, і чиста душа покинула тіло. Татарин плюнув на неї, і всі вороги повернули назад.

А Михайлик тим часом добіг додому. Він казав, що татар хойзна-скільки. Люди покидали все і повтікали в ліс. Дід Данило думав, що він там і Олесью знайде.

День просиділи люди в лісі. Потім їм нестало харчу. Другого дня треба було вертатися. Послали одного парубка подивитися, що в селі. Парубок вернувся і сказав, що в селі все ціле. Люди зрозуміли, що татари їх обминули, і почали вертатись додому.

Але ж Олеські там не було. Дід Данило поцрохав кілька чоловік, і всі, узброївшись, гуртом пішли шукати її в лісі. Михайлик привів їх до того місця, де він покинув Олесью.

Тут знайшли татарські сліди. По тих слідах пройшли в лісову пущу. Довго йшли, аж поки побачили татарських коней, що позагрозали в болоті. Татар не було. Мабуть, вони позлазили з коней та й потопали в багнюці.

Дід Данило йшов попереду. Він перший побачив Олесью. Вона лежала мертва. На шії в неї був татарський аркан.

Тоді зрозумів дід Данило і всі люди, що вона своєю смертю обрятувала рідне село.

Зробили мари з гілок і понесли дороге тіло додому.

* * *

Другого дня ховали Олесью. Подруги-дівчата несли труну. В ній лежала Олеся, убрана, як молода княгиня. На голіві в неї був вінок. Навкруги співали пташки, вгорі сяло сонце. А вона лежала тиха, спокійна. Навіть здавалось, що на обличчі в неї сяла радість.

Еге, її можна було радіти.

Ридаючи, провели її до холодної ями; ридаючи, засипали землею. Не сам дід Данило плакав, — плакали всі: і старі й малі, і чоловіки й жінки, і подруги-дівчата.

Але як кинули на могилку останню лопату землі, дід Данило підвів голову. Він уже більше не плакав. Обличчя йому було поважне. Він простяг руки над могилою і сказав:

— Кожен повинен боронити свій рідний край, не жаліючи життя! Дай, боже, всякому такої смерті!

1890. с. Олеськівка.